

Boyoma

Driemaandelijks Nieuwsblad van
Kisangani vzw

België-Belgique
P.B.-P.P.
3720 Kortesseem
BC1813

januari-februari-maart 2008

Afgiftekantoor : 3720 Kortesseem

P209455

Kisangani vzw, Bronstraat 31, 3722 Kortesseem

<http://www.kisangani.be/>

Nr 23

COLOFON

Boyoma
driemaandelijks nieuwsblad
nr 23 jaargang 7 - 2008
januari-februari-maart 2008

Verantwoordelijke uitgever:
Hugo Gevaerts
Bronstraat 31, 3722 Kortesseem

Kisangani vzw
Rurale Ontwikkeling in D.R.Kongo

Zetel en Kantoor:
Bronstraat 31, 3722 Kortesseem
tel. 011 37 65 80
fax 011 37 71 97
e-mail info@kisangani.be
bank 235-0352426-37

Web: <http://www.kisangani.be/>

Redactieraad: Roger Huisman, Magda Nollet-Vermander, Rina Robben, Manja Scheuermann.

Foto's: Greet Boets, Agnes Declerck, Benoît Dhed'a Djalo, Emile Mulotwa, Manja Scheuermann, Lut Van Laeken.

Dit kwartaalblad wordt verzonden aan geïnteresseerden. Indien u dit blad niet meer wenst te ontvangen, gelieve het ons dan te laten weten.

Wie BOYOMA elektronisch wenst te ontvangen, kan dit melden aan:
info@kisangani.be
Vermeld of u ook de gedrukte versie wenst.

Boyoma wordt digitaal gedrukt bij DIGIKING, Hasselt
www.copyking.be

Contact Provincie Antwerpen
Alain Vandelannoote
Caronstraat 102, 2660 Hoboken
tel. 03 830 51 41
e-mail antwerpen@kisangani.be

Contact Brabant
Wouter en Rina Gevaerts-Robben
Bloemstraat 47, 3211 Binkom
tel. 016 63 25 58
e-mail brabant@kisangani.be

Contact Limburg
Hugo en Manja Gevaerts
Bronstraat 31, 3722 Kortesseem
tel. 011 37 65 80
e-mail limburg@kisangani.be

Contact Oost-Vlaanderen
Rik en Lut De Raedt-Van Laeken
Ten Ede 82, 9620 Erwetegem
tel. 09 360 82 47
e-mail oost-vlaanderen@kisangani.be

Contact West-Vlaanderen
Magda Nollet-Verrmander
Beversesteenweg 495,
8800 Roeselare
e-mail west-vlaanderen@kisangani.be

Contacten: Kisangani
Dieudonné Upoki
e-mail ddupoki2@yahoo.fr

Pionus Katuala
e-mail pionuskatuala@gmail.com

Contact: Kinshasa
René Ngongo
e-mail renengongo2002@yahoo.fr

Beste mensen allemaal, Heel veel Dank,

***“Elk kind dat kan lezen schrijft zijn toekomst
en dat is zijn recht!”***

Twee jaar geleden droomde ik ervan om meer geld in te zamelen om, naast ons klassieke veldwerk (visteelt, rijstteelt, varkens en konijnenkweek, plantenkweek en het eiland Mbiye) ook te kunnen werken met enkele schooltjes (zie Boyoma 16, april-mei-juni 2006).

Onze jaarlijkse inkomsten van 70 tot 80.000 euro lieten echter niet toe om een apart budget voor die schooltjes op te maken. Toen deed ik een oproep om meer geld en wat blijkt: bij het opmaken van de boekhouding 2007 merken we dat de inkomsten de kaap van 100.000 euro hebben overschreden: fantastisch.

Ik wil iedereen hartelijk danken voor deze enorme steun.

Naast deze werking heeft er zich een donateur aangeboden die het aantal klassen in Masako wil verdubbelen. Ook hier heel veel dank.

Ten slotte wil ik jullie melden dat we onze Toyota Hilux (14 jaar en helemaal versleten) en de oude moto's gaan vervangen. Hiervoor rekenen we op de steun van de provincie West-Vlaanderen, van verschillende Rotary Clubs (R.C. Bilzen-Alden Biesen en R.C. Asse) en van Lions Club Has-selt.

Dit alles wil wel zeggen dat ons project zijn werk goed verder kan zetten en nogmaals, hiervoor onze **BESTE DANK**.

U krijgt een fiscaal attest voor GIFTEN VANAF € 30,00.

Inderdaad we kregen een nieuwe erkenning voor de periode 2007-2012. Voor giften gedaan in 2008 ontvangt u dus een fiscaal attest in de loop van februari 2009. U kunt daarvoor storten op de rekening van

Kisangani vzw, Bronstraat 31, 3722 Kortesseem rekening nr 235-0352426-37

Afrikaanse varkenspest richt ravage aan in Kisangani.

De Afrikaanse varkenspest, een virale besmettelijke ziekte, lag aan de basis van een ernstig tekort aan varkensvlees (“Muzumba” in de plaatselijke

taal) dat nochtans erg gewaardeerd is bij de *Boyomais* (inwoners van Kisangani). De varkenskwekers in Kisangani zijn inderdaad slachtoffer van een ramp die plaats had tussen april en juli 2007 en die hun varkensstapel decimeerde. Hierdoor is er een zwaar tekort ontstaan - zowel aan fokdieren als aan voor consumptie bestemde dieren.

Dit tekort was vooral duidelijk

tijdens de eindejaarsperiode, die gekenmerkt is door een verhoogde vraag naar varkensvlees voor de kerst- en nieuwjaarsfeesten. Het varkensvlees, dat in normale omstandigheden 2,5 dollar per kg wordt verkocht, steeg tot de buitensporige prijs van 6 dollar per kg. Dit lag niet in het bereik van vele mensen vermits de koopkracht heel laag ligt bij de lokale bevolking.

Gelukkig had de Faculteit Wetenschappen, langs het LUC project een varkenskweek opgestart sinds 2002 in een grote hangar, waar momenteel een honderd dieren gefokt worden. Dank zij de strenge preventieve hygiënische maatregelen die in onze

stallen gelden, konden we ons gelukkig prijzen dat we niet alleen de nood van ons personeel konden verlichten, maar ook dat van het personeel van heel de universiteit en van de mensen van Batiamaduka, Simi-Simi en Masako. Ook konden een groep studenten uit alle hoeken van de republiek, die ingeschreven waren voor het Master programma aan de faculteit wetenschappen van deze gelegenheid profiteren.

Vermits onze productie wel beperkt is, waren we wel teleurgesteld dat we onmogelijk aan de vele vragen konden voldoen van de mensen, die nergens anders terecht konden dan bij ons.

De varkenskwekerijen in Kisan-gani waren volledig leeg tengevolge van de varkenspest.

Inderdaad het nieuws van de varkensslachting op de faculteit ging

als een lopend vuurtje door heel de stad en een hele boel mensen zakte naar onze stallen af om toch maar een klein stukje varkensvlees te bemachtigen voor het feest van St. Sylvester.

Met ons vulgarisatielukkig worden er regelmatig biggen geschonken aan de kwekers en aan verenigingen die zich bezig houden met de ontwikkeling. Zo geven we nu ook advies en inlichtingen aan die kwekers, onder meer over welke voorzorgsmaatregelen ze moeten treffen, zodat ze een dergelijke epidemie in de toekomst kunnen vermijden.

Gembu Tungaluna Guy Crispin
Mulotwa Masumbuko Emile
Upoki Agenong'a Dieudonné

In de prauw naar Yangambi.

Rector Dudu organiseert voor ons een 2 daags bezoek naar Yangambi. Jan Bogaert en Iris, een Belgische jonge logopediste die momenteel in Kisangani verblijft, zijn onze reisgezellen. Yangambi is een begrip! Een Belgische verwezenlijking, ooit het internationaal bekend centrum voor landbouwonderzoek en -technieken en in heel Afrika vermaard om zijn compleet herbarium voor Afrikaanse flora: het INEAC. Het domein strekt zich uit over vele hectaren aan de oever van de Kongo-stroom. Yangambi ligt op slechts 100 km van Kisangani, maar de weg is onberijdbaar. We doen dus de reis per gemotoriseerde prauw, met de onmisbare en bekwame Willy aan het roer. De aanlegsteiger ligt

aan de imposante trappen van de kathedraal. Je hoort de rituele gezangen weergalmen door de open deuren van de kerk. Voor het instappen genieten we van de kleur- en klankrijke taferelen. Niet te geloven wat er hier allemaal geladen wordt op die smalle prauwen die de oversteek zullen wagen naar de overkant, dwars over de onstuimige stroom, gewoon op mensenkracht: fietsen, marktstalletjes, balen houtskool en maïsbloem, fruit en groenten, kippen en geiten... en de passagiers boven op die vrachten! Dit alles onder luid en vrolijk commentaar. Op aanraden van Willy kopen wij een partij ananassen en maniokwortels. Rector Dudu geeft ons broden mee, sardientjes en drank, en een oliejekker met pantalon, die kostbaar zullen blijken.

We genieten al glijdend op de stroom, van het boeiend schouwspel: de tijd heeft hier stilgestaan! De hutten op de bermen of langs de oevers zijn hetzelfde als in onze kinderboeken. De meis-

jes wassen borden en pannen, de zeep schuimt onder de bedrijvige handen van de vrouwen. Kinderen stoeien in het water, de prauwen glijden sierlijk op het water, de netten worden kunstig uitgeworpen. We worden vrolijk begroet. Je denkt "Zo idyllisch en zo vredig: is dit de sleutel tot geluk?" Maar de rauwe werkelijkheid is daar: door het wassende water zijn vele dorpen aan de lage oevers ondergelopen. De hoge bermen waarop de huizen te dicht bij de stroom gebouwd werden, kalven op vele plaatsen gevaarlijk af door het onstuimig geweld van de stroom. Dat werd ons verteld op de Rotaryvergadering, gisteren avond, toen wij de koffers uit België overhandigden: kledij (C&A), geneesmiddelen, geschenkjes voor de gezinnen. Er werd beslist in echte Rotary geest dat er eerst aan de noden van die dorpen zou geholpen worden.

En plots krijgen we een tropische regen onderweg, die alle zichtbaarheid wegneemt. We stoppen bij een wachtpost op de oever. We zullen meteen onze "feuille de route" voorleggen aan de twee jonge rekruten, in hun rieten tentje. Hun oliejkker hebben ze boven hun hoofd gespannen, om

zichzelf en hun geweer droog te houden. Ze zijn zo jong, zo verkleumd en toch bedelen ze om niets!

De regen blijft aanhouden, vier uur lang. Het water van de stroom voelt warm aan, maar wijzelf zijn nat tot op het bot en verkleumd. We klappertanden!

De regen houdt op, en plots, als echte ontdekkingsreizigers, ontwaren wij de eerste gebouwen van Yangambi, gelegen op één van de mooiste plekken op de Kongo-stroom. Een magisch moment!

De lange bakstenen gevels zijn voorzien van rijen ramen over geheel hun breedte. De daken van leisteen hebben een lichtjes omgebogen rand. Het weelderige groen op de achtergrond, het spiegelbeeld op het water, geven een buitengewoon gevoel van harmonie, zoals bij Tibetaanse kloosters. En dit zijn slechts de gebouwen voor bevoorrading, het

machinepark en de loodsen waar palmolie en hevea bewerkt werden. Nu ligt alles stil, ingeslapen. We worden verwelkomd door Gilbert de rechterarm van Rector Dudu, die verantwoordelijk is voor het beheer van het IFA. Dit is het deel van dit uitgestrekte domein dat onder voogdij staat van de Faculteit Agronomie van Kisangani. Hier kunnen studenten stage komen lopen en doctoreren.

Het vroegere INEAC is opgesplitst in het INERA onder staatsbeheer en het IFA (Institut Facultaire d'Agronomie).

We lopen door een brede laan, tussen rijen indrukwekkende bomen. Vroeger werd het water bij stortregens opgevangen met gemetste geulen en afwateringsbuisen. Thans heeft de erosie diepe groeven en kloven uitgeschuurd in de bodem. Onderweg zien we leien daken priemen tussen het weelderig groen. "Het zijn de

villa's. Er zijn er bij de zestig! die bestemd waren voor de docenten en buitenlandse professoren" weet Gilbert ons te vertellen. Ze zijn gaaf gebleven, hebben de tand des tijds getrotseerd, want ze zijn gebouwd met uitstekend materiaal. In één van de huizen vinden we onderdak, een woonst op Europees niveau, de gastentafel is buitengewoon lekker en... er is stroom! Luxe tot en met: een emmer heerlijk warm water staat voor ons klaar voor de douche. Slaap wel verzekerd!

Een flinke ochtendwandeling brengt ons naar de pronkstukken van het domein: op een weidse esplanade ingeplant, zijn de twee prachtige hoofdgebouwen in dezelfde typische Yangambi stijl opgetrokken. Als wij er zo van op afstand eerst - pal voor staan, doen ze mij denken aan... "de Reserve", de glorie van Knokke. In het eerste gebouw is de bibliotheek ondergebracht: er zijn rekken vol met ledergebonden boeken met gouden opschriften, en tijdschriften, ellenlange reeksen, in vier talen. De studentenlokalen, de studeerruimtes, zijn voorzien van authentiek meubilair in Afrikaans edelhout. Zoals ook de vloeren, de deuren en het hout-

werk van de ramen. Het gulden gastenboek draagt de handtekeningen van eregasten Boudewijn en Fabiola: 1970!

In het tweede, even indrukwekkend gebouw is het beroemd herbarium van de Afrikaanse flora ondergebracht - ongedeed achter zijn glazen vitrinekasten. Maar een tekort aan bewaarmiddelen zou fataal kunnen worden voor deze collectie, alle inspanningen van het lang onderbetaald personeel ten spijt.

Gilbert vertelt ons dat hij de labo's met de kostbare microscopen, en de aula's en het herbarium heeft kunnen redden van de vernieling door de rebellen: "Toen ze alles kort en klein wilden slaan, omdat ze de sleutels van de gebouwen niet kregen, heb ik ze wijsgemaakt dat bij het vernietigen van de lokalen en labo's, de giftige gassen uit de lokalen hun onmiddellijke dood zou beteken. En weg waren ze, de rebellen!" lacht Gilbert.

Ook Gilbert is toekomstgericht: hij wil de villa's openstellen voor bezoekers die wensen te herbronnen in deze prachtige omgeving. Maar dan moet de weg naar Kisangani berijdbaar gemaakt worden en de bruggen onderweg her-

steld. En dat kost geld en vraagt tijd!! Voor hemzelf is Gilbert bescheidener: met zijn twaalf kinderen gaat het goed, maar hijzelf zou graag zijn fiets ruilen voor een moto, zodat de 100 km naar Kisangani en terug, korter lijken. Hij zal van de prauw gebruik maken, om de fiets erop te laden, de loonzakjes van zijn personeel op te halen en terug te fietsen naar Yangambi. Een taaie, die Gilbert! Rector Dudu en twee collega's zijn per moto tot in Yangambi geraakt. Ze zullen de terugreis doen met Jan en Iris op het duozitje. Wij "de ouderen" gaan terug met de prauw. Maar eerst krijgen we nog een heerlijke maaltijd aangeboden. En we bezoeken een deel van de vroegere plantages, hevea vooral en de nieuwe aanplantingen met *Treculia*.

Om 14 uur wordt het startsein gegeven voor zowel de moto's als de prauw. Door de tegenstroom zal het voor ons een langere reis worden dan de heenreis. We zijn ook zwaarder geladen, met 4 man extra. Willy en zijn kompaan krijgen hun deel van ons lekker maal, de zon schijnt, we zijn allen opgewekt. Willy en de stroom, dat is één geheel! Hij

kent de plaatsen met de minste weerstand in het water, hij zoekt de lommerte op van overhangende bomen - de zon steekt! Hij mijd de uitgeworpen netten en mindert vaart bij het inhalen van de zwaarbeladen prauwen. Willy is een Lokele, het handeldrijvend volk dat op zijn prauw geboren wordt, leeft en sterft, steeds onderweg, stroom af- of opwaarts. De stroom biedt het minste weerstand aan de oevers. De prauw wordt op armkracht voortgeduwd. De gaffels grijpen in de bermen om stuwkracht te geven. De frêle bootjes zijn meestal tot de waterlijn volgeladen. Twee prauwen roepen om hulp, de berm blijkt een steile rotswand te zijn, waartegen het water kolkte. De gaffels hebben geen greep op de gladde rots. Dit is een dramatische situatie. Willy zet de motor af, manoeuvreert zich tussen de twee prauwen, mensenhanden grijpen naar elkaar, en klampen wederzijds de randen aan van de bootjes. We lachen opgelucht naar elkaar. Willy zet nu de motor op volle kracht tot voorbij de klip. Ik tel wel 8 à 10 hoofden op elke prauw: mannen, vrouwen, kinderen en baby's. Op een houtvuur pruttelt het avondeten. Bo-

ven op de balen met houtskool, hooi en kaphout lopen kippen en geiten. De markt van Kisangani ligt voor hen op 4 dagen stroomopwaarts varen.

We varen voorbij een gestrande duwboot met zijn hele menselijke lading: veel te zwaar geladen! Maar het leven op de platformen gaat gewoon door, luidruchtig en met muziek: kinderen worden gewassen, borden gespoeld, er

wordt handel gedreven met de toegesnelde prauwen.

We krijgen een zonsondergang in pastelkleuren en de nacht valt op ons. De lichtjes van de bakens op de oevers knipogen. We varen door in de nachtelijke stilte. Na 9 uur varen zien we de lichten aan de boorden van Kisangani. Ons bed is nu dichtbij!

Agnes Declerck-Van den Abeele

4^e Afrikaanse Avond

Zaterdag 12 april 2008

Kaarten enkel in voorverkoop.
Reservatie in groep is mogelijk.

Feestzaal “Bevegemse Vijvers”
Bevegemse Vijvers 1, Zottegem

**(h)eerlijke eet- en dansavond
met de “Vibration Shengen”
Kongolese muziekgroep**
eten vanaf 19 u, dansen vanaf 21 u

De winst gaat integraal naar plattelands-
ontwikkeling in en rond Kisangani.

Info:

Rikkie & Lut De Raedt: tel. 09 36 08 247
oost-vlaanderen@kisangani.be
www.kisangani.be

- **Visgerecht van Tilapia**
- **Moambe (Kongolese specialiteit)**
- **Volwassenen € 17,-**
- **Kinderen (t.e.m. 12j.) € 8,-**
- **Enkel dansavond € 5,-**
- **Steunkaarten € 2,-**

Reserveren & betalen kan ook via rek. nr. 979-2454449-63
(met vermelding van gekozen menu's)

Met medewerking van het stadsbestuur Zottegem

Wilde Voedingsplanten in Kisangani.

Dit project is ontstaan door de noodzaak om zowel materiële middelen als de academische onderbouw te vinden waardoor men tegemoet kan komen aan de vraag van de NGO's die de minst gegoede lagen van de bevolking vertegenwoordigen op gebied van hun voeding (vrouwen en kinderen).

Tijdens zijn verblijf in België heeft prof. B.Dhed'a Djailo prof. P.Van Damme uit Gent ontmoet. Vermits het Laboratorium voor Tropische en Subtropische Landbouw en Etnobotanie een lange ervaring heeft wat betreft de etnobotanie van wilde eetbare voedselplanten (Sénégal, Bénin, Togo,...) hebben beide promotoren beslist om samen te werken langs een gepersonaliseerd netwerk en later langs een eigen initiatief van de VLIR.

Om een uitgebreid dossier uit te werken, is in juli 2003 een zending vertrokken naar de Faculteit Wetenschappen van de Universiteit van Kisangani (UNIKIS). Dit project volgt de duurzame kijk van het project van prof. Hugo Gevaerts (vroeger UHasselt), dat na zijn op

pensioenstelling tot een systeem van vulgarisatie van de bereikte resultaten omgebouwd werd. Tijdens deze zending werd er een werkgroep over het cyclisch beheer van projecten samengesteld onder leiding van F.Stepman (VLIR) en W.Van Hove (assistent van prof. P.Van Damme) om een logisch kader uit te werken en om medewerkers te vormen.

Tropische troeven

De aanwezigheid van een tropisch woud is een troef, de biodiversiteit zowel van dieren als van planten in het oerwoud in heel deze streek wordt als bijzonder groot beschouwd. Als gevolg hiervan werkt de Faculteit Wetenschappen sinds een tiental jaren op voedingsplanten uit de streek van Kisangani.

De analyse van de voedingswaarde

en de toxiciteit van planten die traditioneel als voeding aangewend worden, werd uitgewerkt met de toen voorhanden liggende instrumenten.

Langs deze etnobotanische studies zijn er nieuwe planten met interessante eigenschappen geïnventariseerd. Het is vooral de *Treculia africana* (Moraceae) die veelbelovend is, dank zij de grote hoeveelheid aan eiwitten in de zaden. De faculteit heeft zo heel wat ervaring en kennis opgedaan, en wordt geconfronteerd met steeds meer aanvragen over gegevens van voedselplanten door de NGO's die de resultaten van dit onderzoek nodig hebben voor de verbetering van de voeding in de streek. De wilde planten spelen hierin een grote rol.

Het project wil de voedselzekerheid verbeteren, maar ook de biodiversiteit en de natuurlijke hulpbronnen vrijwaren, dit zijn 2 sleutels voor het welslagen van de wederopbouw en duurzame ontwikkeling van Kongo.

Strategische expertise

De verbetering van het onderzoeksvermogen van de UNIKIS op dit gebied kan er toe bijdragen om een strategische expertise op te

bouwen die gebonden is aan de socio-economische ontwikkeling van de regio. Ze verenigt de inlandse kennis met het wetenschappelijk onderzoek op het domein van voedselzekerheid, voeding, etnobotanie, duurzaam beheer van de natuurlijke hulpbronnen en het op de markt brengen van deze wilde voedselplanten.

De erkenning van de inlandse kennis en de opwaardering ervan is een fundamentele sleutel voor de bevordering van de duurzame activiteiten in de landelijke sector. Door het betrekken van de doelgroep (bevolking) in dit onderzoek, zal de basis onmiddellijk toegang vinden tot de resultaten ervan en zal ze aangemoedigd worden om ze in hun dagelijkse praktijken te integreren, bijvoorbeeld de consumptie en het gebruik van de wilde voedingsplanten tijdens de maaltijd maar ook het aanvaarden van de beperkingsmaatregelen bij het plukken (behoud van de biodiversiteit ter plaatse).

Anarchie in het bos

Meer nog, door gebrek aan informatie en aangepaste landbouwtechnieken worden vele soorten verwaarloosd en zijn zelfs met verdwijnen bedreigd. Denk maar aan

de rondtrekkende landbouw na platbranden. Deze verdwijning is ook te wijten aan de overmatige exploitatie (ontginning) van het woud.

Deze situatie heeft geleid tot een anarchie in het beheer van het bos. De natuurlijke bronnen van het bos kennen een ongebreidelde pluk omdat de bevolking snel haar ongezonde voeding wil verhelpen. De samenwerking tussen de Faculteit wetenschappen (UNIKIS) en LATSE (UGent) heeft tot doel dit gebrek aan informatie te verhelpen. De wil en de inzet van de Kongolese partner om dit doel na te streven, is altijd geremd geweest door het grote gebrek aan middelen.

Dit project, gestart in oktober 2004 voor 2 jaar, wordt nu vervolgd met een microproject dat eveneens 2 jaar loopt. Het project verloopt volgens 3 assen: de etnobotanische studie, een socio-economische studie en een scheikundige analyse van de voedingswaarde en toxiciteit van deze wilde planten.

In dit multidisciplinair project werkt prof. B.Dhed'a Djailo met zijn collega's en assistenten, plantkundigen, scheikundigen en bio-ingenieurs van de Universiteit van Kisangani en van het Institut Facultaire des Sciences Agronomi-

ques de Yangambi (IFA) samen met prof. P.Van Damme en zijn assistenten en studenten uit Ugent. Doel is het valoriseren van deze wilde planten bij de NGO's waaronder FOMASI.

Zo is Céline Termote, een andere assistente van prof. P.Van Damme, in 2006 drie maanden komen werken in Kisangani in het kader van dit project. Ze is een tiental dagen gaan leven bij de bevolking samen met een groep assistenten plantkundigen en landbouweconomen. Ze is teruggekeerd in 2007 voor 4 maanden, eerst met Marieke Devos en Lore Provoost, studenten die voor een maand onderzoek deden in Kisangani en enkele dorpen in de nabijheid, op de socio-economie van Fumbwa (*Gnetum africanum*), een woudliane waarvan ongeveer 30 ton bladeren per maand naar Kinshasa worden overgevoegen om daar verkocht te worden.

Vervolgens werd ze vervoegd door

2 andere studenten, Gert Everaert en Sarah Haesaert. Zij hebben voornamelijk onderzoek gedaan langs een participerende benadering in de dorpen op de weg naar Yangambi en op de markt van Kisangani over het socio-economisch belang van deze planten.

Commercialisatie

De etnobotanische navraag over de kennis van de wilde voedselplanten en hun identificatie werd verder gezet. Dit had als gevolg dat de aandacht werd gevestigd op een honderdtal van deze wilde planten. Sommige volksgroepen kennen meer wilde planten dan anderen.

Van de algemeen gebruikte wilde planten wordt 84,6% gecommercialiseerd, en 61,5% wordt als voedsel gebruikt door alle ondervraagde bevolkingsgroepen. Het socio-economisch belang van de bladeren van *Gnetum africanum* en de opbrengst van deze activiteit voor de gezinnen werd eveneens benadrukt. Inderdaad verdient een gezin dat zich bezig houdt met de pluk en de verkoop van *Gnetum* op 2 weken tijd meer dan een kleine functionaris in overheidsfunctie op een maand.

De vliegtuigmaatschappijen vervoeren gemiddeld 30 ton *Gnetum*

per maand naar Kinshasa.

Het geheel van de resultaten werd verkregen door enquêtes volgens de participatieve methode in 3 dorpen die tamelijk ver van mekaar verwijderd (100-160 km) op 3 verschillende assen (N, ZW, NO) lagen. Het onderzoek toont aan dat er nog veel studie moet worden gedaan over de wilde voedingsplanten van de streek en hun gebruik door de plaatselijke bevolking.

Meer nog, als de ongebreidelde pluk van bepaalde wilde voedingsplanten niet georganiseerd wordt, zal dit leiden tot een zeldzaam worden van sommige soorten, waardoor die zelfs in de regio kunnen uitsterven. Daarom is de opvoeding van de bevolking tot een medezeggend (participerend) beheer van hun wouden meer dan ooit noodzakelijk.

Céline Termote
Benoît Dhed'a Djailo

Taal-grasduinen Deel 1

Ne mens groeit op in een bepaalde streek en aanvaardt op de duur heel wat zaken die uiteindelijk voor hem evidenties worden. Zo weten hier heel wat mensen dat je in België best een huis koopt waarvan de achterkant liefst geen uitzicht heeft op het noorden maar op het zuiden zodat het terras dat je daar zult aanleggen de ideale plek wordt om te zonnen. En weten die Vlamingen eveneens dat de regen bij ons meestal vanuit het westen (waar de Atlantische oceaan en aanverwanten liggen) komt.

Als je nu verneemt dat in Kisangani de regen meestal met de passaatwinden (les vents alizés) vanuit de Indische oceaan uit het oosten komt dan stel je je daar geen vragen bij en aanvaard je dat gewoon. Maar als je verneemt dat je in Kisangani de gevel van een gebouw best richt naar de zuidkant of de noordkant om de zon te vermijden, ja dan frons je wel efkes de wenkbrauwen.

Als een architect – of waarvoor ie moet doorgaan – in Kisangani, die ongeveer op de evenaar ligt, plan-

nen tekent voor een langwerpig schooltje van enkele klassen zal hij ervoor zorgen dat de lange zijden van die school gericht zijn naar het zuiden en het noorden, kwestie van het schooltje een beetje fris te houden. De zon staat daar ook op in het oosten – wat dacht je? – en verwarmt ‘s morgens, net als bij ons, de oostelijke gevel – één van de korte zijden van dit gebouw – van het schooltje. Maar, aangezien we hier op de evenaar zitten, kruipt de zon loodrecht, in een boog weliswaar, naar boven toe tijdens de voormiddag en staat de zon ‘s middags pal boven het schooltje en verwarmt ze dus enkel het dak en dus geen gevels. Naar de avond toe zakt de zon naar de horizon toe en koestert de zon dan de westelijke gevel – de andere korte zijde van dit gebouw – van het schooltje. In landen dicht bij de evenaar schijnt de zon dus nooit rechtstreeks op de zuidgevel noch op de noordgevel, hier dan de lange zijden van de school. Wel, wel!

“In Kongo gebeurt het normale zelden maar het abnormale elke dag”. Ooit die boutade gehoord? Let wel, die zon doet gewoon wat

ze moet doen. Laat onze gedachten echter even gaan naar al die vele nobele onbekenden van overal in Kongo, net als al die ons bekenden van Kisangani vzw die, ondanks alles, veel meer doen dan het normale en er het beste van maken. Tja, dan wordt die boutade een “Ode aan het leven”. Kongo is leven en daarvoor gaan we. En brengt het ons bij “article 15” ...

“Article 15” is een begrip in Kongo. Naar verluidt stamt die uitdrukking uit de eerste decennia dat de Belgen de plak zwaaiden in Kongo. Toen werd een tekst uitgewerkt om de blanke bestuurders te helpen alle problemen op te lossen die zich voordeden bij het besturen van de gewesten die ze onder hun bevoegdheid hadden. Sommige bestuurders werden in het diepe binnenland geconfronteerd met situaties waarvoor geen oplossing te vinden was in die Code die 14 artikels bevatte. Toen die bestuurders een oplossing vroegen aan de hogere instanties kregen ze steevast als antwoord: “Article 15” wat dus zoveel betekent als “débrouillez-vous” of “trek je plan”.

En Kongolezen hebben daar weet van, ze trekken elke dag hun plan, dus die fameuze “Article 15” is

hun op het lijf geschreven. Wie zei ook weer: “De geleerden hadden bewezen dat *het* niet kon. De simpele wist dat niet en deed *het*.”

We gaan hier geen boekje open doen over het kolonialisme maar het moet gezegd dat er soms ook al eens aangename overblijfsels – bijvoorbeeld in het taalgebruik – ons kunnen boeien, de uitdrukking “Article 15” is daar een mooi voorbeeld van.

Voor nog zo’n prachtig taalbloempje gaan we, niet ver van het Virungapark, maar even de grens over, namelijk naar Oeganda waar ook Swahili gesproken wordt. Ten tijde zwaaiden de Engelsen daar nog de plak en bij wegeniswerken moesten de dorpelingen geregeld helpen om een in de modder gestrande vrachtwagen weer op gang te duwen. Er werd dan door de werfleider “people, work!” geschreeuwd en de duwers antwoordden met “work!” op het moment dat ze eensgezind begonnen te duwen. En dat herhaalde zich tot de vrachtwagen door kon rijden.

Nu kenden die dorpelingen geen Engels en werd dat doodgewone “people, work!, work!” dichtertlijk naar het Swahili omgevormd tot “pilipili, waka!”, “waka!” wat je reinste volkspoëzie is. Dit betekent

doodgewoon: “pilipili, brand!”,
“brand!”.

Pilipili kennen we allemaal en het werkwoord –waka*** betekent branden en veel mensen (vooral de blanken) hebben dat brandend gevoel op de tong al ervaren.

Zalig vind ik die strijdvaardige aanmoedigingskreet. Als ik in mijn luie zetel lig en het wordt tijd dat ik de handen uit de mouwen moet steken dan roep ik “pilipili, waka!” en bij de als antwoord gebazuinde “waka!” begint Hilde – sorry, grapje – begin ik gezwind aan de afwas. Probeer het maar eens, of je nu moet afwassen, een muurke metsen, composteren, rijstplantjes uitzetten of een visvijver moet leegmaken. Je zal verbaasd zijn welk een energie die pilipili en die waka’s opwekken.

*** Bij ons eindigen alle werkwoorden in de infinitief dus op “n”, meestal “en”. En om de imperatief of gebiedende wijs te vormen valt meestal dit achtervoegsel weg. Infinitief: zwijgen, branden, doen, gaan; imperatief: zwijg!, brand!, doe!, ga!

Alle werkwoorden in de infinitief beginnen in het Swahili met ku. Kuwaka is dus branden. In de woordenboeken zal je echter kuwaka niet vinden maar –waka. Ge-

woonweg om te vermijden dat alle werkwoorden onder de k zouden gecatalogeerd worden. Bij de imperatief of gebiedende wijs valt “ku” weg. De imperatief van kuwaka is dus “waka!”.

Hiermee merken we meteen het grote verschil tussen Afrikaanse en Europese talen:

- in Europese talen doen de veranderingen zich vooral achteraan voor: appel, appels; ik loop, hij loopt; poire, poires; je tombe, nous tombons.

- in Afrikaanse talen doen de veranderingen zich vooral vooraan voor:

> in het Lingala: motu, batu (mens, mensen); najebi, tojebi (ik weet, wij weten).

> in het Swahili: mokono, mikono (hand, handen); ninawaza, siwazi (ik denk, ik denk niet) en natuurlijk kuwaka, waka! (branden, brand!).

> in het Kibua ofte Lebuale (de taal van de Babua): ebo, mabo (hand, handen); najibato, tejibi (ik weet, ik weet niet).

Sabola ngai ofte uniumie (dat betekent “verontschuldigd mij” in het Lingala en het Swahili) voor dit schoolse preekje, ’t bloed kruipt waar het niet gaan kan.

Wordt vervolgd.

Piet

AFRIKAGETUIGENISSEN
ORGANISEERT
AFRIKANAMIDDAG
te ROESELARE

Zondag 25 mei 2008
vanaf 14 uur

Zaal Driehove
Parochie H.Godelieve
Gitsestraat te Roeselare

Interview met de Pater van Scheut Martin Mwibutulu
Presentatie Project Rurale Ontwikkeling in Kisangani

Verkoop ten voordele van Kongo-projecten: van
kunstvoorwerpen, kunstreproducties, al of niet Kongo-
lees, mineralen collectie, boeken
en andere voorwerpen

elkaar weerzien, een gezellige babbel, nieuwe ont-
moetingen en dat alles ... met een stukje taart, een
kop koffie, een pintje ... aan betaalbare prijzen!

Info:

Magda Nollet-Vermander: west-vlaanderen@kisangani.be
Bob Van Hee: bobliev@skynet.be
Manja Gevaerts: info@kisangani.be

onze projecten in Kisangani krijgen steun van

VELE SCHENKERS

LEYSEN HUMANITAS

LOTUS BAKERIES nv

Rotary Club
BILZEN-
ALDEN BIESEN

Lions Club Hasselt

R.C. Asse

R.C. Lanaken-Maasland

R.C. Maaseik

R.C. Maasland-Lanklaar